

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ

ВОЛОШЕНКО Антоніна Віталіївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри підготовки офіцерів запасу Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

УДК 338

В статті проведено дослідження впливу корупції на розвиток бізнес-середовища в Україні. Визначено економічні втрати від корупційних проявів в національній економіці. З метою покращення делового клімату в країні обґрунтовано і запропоновано комплексну антикорупційну політику.

Ключевые слова: корупція, економіка, умови ведення бізнесу, антикорупційна політика, економічні реформи.

Постановка проблеми

Корупція залишається найбільш вагомим чинником, який перешкоджає зростанню і розвитку як світової, так і національної економіки. Експерти Світового банку вважають корупцію головною економічною проблемою сучасності [5], так корупційні прояви загрожують цілісності ринків, послаблюють чесну конкуренцію, порушують баланс у системі розподілу ресурсів. Корупція негативно впливає на економічне зростання і обсяги інвестицій, підриває довіру суспільства і верховенство права, як наслідок створюється аномальна економіка, в якій перестають діяти фундаментальні економічні закони.

Боротьба з корупцією стала ключовим пунктом програм урядів багатьох країн і міжнародних фінансових організацій. Але при розробці заходів антикорупційної політики необхідно враховувати той факт, що корупція володіє унікальними адаптивними властивостями. Вона має латентний характер, видозмінюється, пристосовується

не тільки під впливом заходів антикорупційної політики, але і сама по собі, у процесі змін управлінських функцій, політичних і суспільних умов і т. ін., тому подолання корупції є фундаментальним та довгостроковим завданням, для досягнення якого необхідно проводити постійне дослідження причин та наслідків виникнення корупційних проявів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Корупція як економічний, політичний та культурний феномен розглядається в працях зарубіжних вчених С. Алатаса [1], Г. Бродмана [4], Ф. Риканатини [4], С. Роуз-Аккерман [12], М. Левина [10], Г. Сатарова [10] та ін. Окремі аспекти корупційної проблематики в Україні розглядаються в працях І.О. Ревак [11], В.М. Ємельянова [8], Д.А. Степанюка [8], В.В. Смирчинського [13], О. Шейко [14] та ін.

Необхідно зазначити, що більшість досліджень присвячена аналізу корупції з точки зору правових і етичних категорій. У той час, такі важливі аспекти досліджуваної проблематики, як вплив екзогенної корупції на розвиток національної економіки, оцінка взаємозв'язку корупції і бізнес-середовища недостатньо висвітлені у вітчизняній економічній літературі.

Невирішеною частиною проблеми слід вважати дослідження потенційних загроз економічному сектору від дії корупції.

Мета дослідження: визначити вплив корупції на стан бізнес-середовища в Україні та окреслити основні заходи сучасної антикорупційної політики спрямованої на покращення ділового клімату.

Основні результати дослідження

Науковцями доведено, що ефективний та сталий розвиток бізнес-середовища залежить від таких чинників, як дерегуляція, доступ до фінансових ресурсів та відсутність корупції. При цьому, корупція за оцінками експертів є найвагомим фактором, який є перешкодою економічному зростанню [2].

Внутрішня оцінка рівня корупції в Україні свідчить, що проблема подолання корупційних проявів на даний час ще далека від вирішення. Так, за даними річного звіту Міністерства юстиції України загальна сума збитків, завданих корупційними правопо-

рушеннями, відповідальність за які передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення, у 2012 році становить 1191730 грн., з них відшкодовано 706892 грн., за позовами прокурора 113356 грн.

Сума збитків, завданих кримінальними корупційними правопорушеннями, становить 577,8 млн. грн., з них 527,9 млн. грн. – державним інтересам. Із загальної суми збитків відшкодовано 247,6 млн. грн. З метою забезпечення відшкодування збитків було накладено арешт на майно на суму 550,7 млн. грн.[6].

Суми втрат національної економіки вражають, за таких умов не є дивним те, що в 2012 році за індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) Україна посіла 144 місце серед 176 країн світу, а стан поширення корупції в державі оцінюється як загроза національній безпеці, боротьба з якою

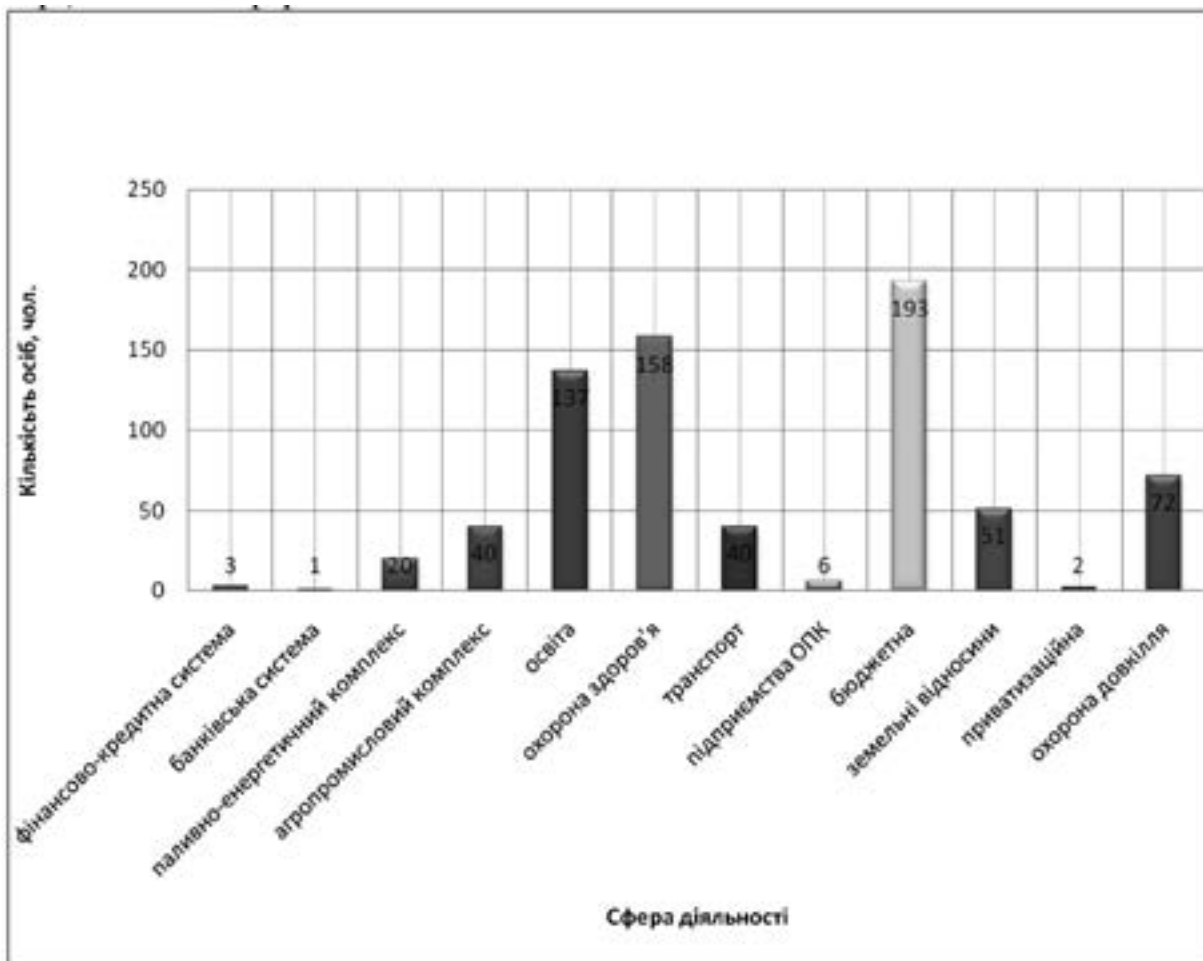

Рис. 1. Інформація про притягнутих до адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення за сферами діяльності, побудовано за [6]

відноситься до загальнодержавних пріоритетів.

Проведений аналіз кількості осіб притягнутих до адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення за сферами діяльності (рис. 1) дає підстави стверджувати, що корупція як явище має місце, в тій чи іншій мірі, в кожній сфері національної економіки.

Необхідно зауважити, що найбільша кількість виявлених злочинів у бюджетній сфері, охороні здоров'я та освіти, тобто в тих галузях, фінансування яких проводиться в основному за державні кошти. Але варто розуміти, що дана статистика не відображає в повній мірі реальних обсягів хабарництва й інших корупційних зловживань. Ми маємо можливість оцінити рівень розкритих злочинів у тих галузях, діяльність посадових осіб яких підпадає під суворий державний контроль.

Дослідження, проведене громадською організацією "Аналітичний центр «Академія»" показало, що характерною особливістю поширення корупції в Україні є безпосередня участь вищих посадових осіб за допомогою своїх представників у формуванні монополій з використанням адміністративних ресурсів; лобювання на вищому державному рівні інтересів великого капіталу; тотальний корупційний тиск на підприємців малого й середнього бізнесу [9]. Як наслідок, найбільше потерпає від корупції економічний сектор – базис формування ринкових, конкурентних відносин.

Безперечно, корупція здійснює згубний вплив на всі сторони життя, але, руйнуючи наслідки від її дії на бізнес-середовище, відчуває, як кожний громадянин окремо, так і держава, суспільство загалом. Розглянемо більш детально наслідки корупційних проявів у економічній сфері:

1. Розширюється тіньова економіка. Існують двосторонні взаємозв'язки між корупцією і діяльністю тіньової економіки. З одного боку, зрозуміло, що будь-яка економічна діяльність, нерегульована законодавчо, потребує бюрократичної (а діяльність у великих масштабах і політичної) протекції, яка може бути забезпечена тільки незаконним шляхом, частіше за все, за допомогою корупційних зв'язків.

Попит на незаконні дії також часто може бути наслідком витрат, пов'язаних з законною реєстрацією, організацією і веденням підприємницької діяльності, при зловживанні бюрократії власними повноваженнями. Законність у даному випадку призводить до значних постійних витрат, тому корупція спонукає фірми працювати або нелегально, або з порушенням встановлених законодавчо норм. При цьому, незаконні структури також повинні сплачувати з доходу у вигляді хабарів. Як наслідок, відбувається зростання рівня корумпованості при збільшенні частки тіньового сектору в економіці. Це призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету. Держава втрачає фінансові важелі управління економікою, а в зв'язку з невиконанням бюджетних зобов'язань загострюються соціальні проблеми.

Існуючий прямий зв'язок між рівнем корупції та частки тіньового сектору в економіці підтверджується і теоретично, і емпірично, будучи одним з основних механізмів, завдяки якому корупція глибоко закріплюється в суспільстві. Корупційні збори з тіньової економіки, що дістаються бюрократичним структурам, вельми вигідні для них, тому бюрократія зацікавлена в розширенні тіньового сектору, за умови високого рівня корумпованості країни.

2. Порушуються конкурентні ринкові механізми. Конкуренція є головним чинником ефективності економіки, корупція призводить до того, що виграють не найбільш конкурентоспроможні підприємці, а ті, що незаконним шляхом мали можливість отримати переваги та привілеї. Як наслідок, відбувається зниження ефективності ринку і дискредитація ідеї ринкової конкуренції.

3. Неefективно використовуються бюджетні ресурси. Розподіл бюджетних коштів – це високо корупційний процес, особливо при розподілі державних замовлень та кредитів. Навіть у розвинутих країнах, корпорації втрачають залишки цивілізованості в боротьбі за частку "державного пирога". Неупереджена статистика свідчить, що навколо державних замовлень здійснюється біля 40 % усіх корупційних діянь у США, Західній Європі, Японії та країнах Азії, що швидко розвиваються [13]. Для України саме забез-

печення прозорості у сфері державних закупівель було однією з основних вимог на шляху підписання Угоди про Асоціацію з ЄС [7].

Корупція в системі державних закупівель приводить до колосальних втрат (та збитків) для будь-якої країни. По-перше, це фінансові втрати як наслідки укладання угод на невідгідних для держави та суспільства умовах. В основі таких угод полягає штучне завищення закупівельних цін на товари, роботи і послуги в порівнянні з їх поточним ринковим рівнем. Причинами завищення цін при укладанні таких угод постачальником, можуть бути понесення ним додаткових витрат, пов'язаних з участю у тендері, або система так званих «відкатів» (грошова сума, котра, як правило, обчислюється у відсотках до очікуваної вартості закупівлі), які отримує чиновник, наділений певним колом владних повноважень, що дозволяє йому впливати на результати тендеру та визначення переможця.

По-друге, це якісні втрати при укладанні (та при виконанні) договорів на закупівлю товарів, робіт і послуг для державних потреб внаслідок порушення діючих норм та стандартів, з невиконанням технічних умов, низької якості, з гіршими умовами гарантійного та післягарантійного обслуговування, із недостатніми вимогами до контролю за якістю виконання робіт тощо [14].

4. Зростають ціни за рахунок корупційних «накладних» витрат. Як наслідок, потерпає споживач.

5. Погіршується інвестиційний клімат. Експертами Світового банку доведено, що рівень корупції негативно впливає на співвідношення обсягів інвестицій та валового внутрішнього продукту. Розглядаючи корупцію як своєрідний податок на бізнес, вони вважають, що кожне збільшення цього податку на один відсоток скорочує надходження прямих інвестицій в країну на п'ять відсотків, тобто зменшення рівня корумпованості чиновників призводить до зростання інвестицій.

6. Негативний вплив на економічне зростання. Одним із найактуальніших питань є взаємозв'язок між рівнем корумпованості країни та темпами економічного зростання. Вченими доведено існування помітної оберненої кореляційної залежності між обсягом ВВП на душу населення і рівнем ко-

рупції: бідні країни з низьким рівнем життя, як правило більш корумповані, ніж країни з розвинутою ринковою економікою, рівень доходів населення в яких високий.

7. Викривлення структури міжнародної торгівлі. Дослідження впливу корупції на міжнародну торгівлю ускладнюється великою кількістю показників, які необхідно враховувати при проведенні такого аналізу, зокрема: мовні бар'єри, географічне розташування, структура експорту та імпорту, торговельні бар'єри і багато інших. Доведено, що експортери, які готові йти на поступки і давати хабарі, мають конкурентні переваги перед іншими в торгівлі з країнами, які сприймаються, як корумповані. Таким чином, країни-експортери несуть частину відповідальності за рівень хабарництва в міжнародній торгівлі.

Що стосується імпорту, то корупція створює бар'єри у торгівлі і призводить до значного зростання і різноманіття тарифних ставок на імпортовані товари. Велике розмаїття імпортних мит збільшує можливість митних чиновників отримувати корупційні доходи, маніпулюючи класифікацією імпортованих товарів.

8. Корупція і можливості макроекономічного управління. Корупція позначається на потенційних можливостях макроекономічної політики. Статистичний аналіз підтверджує, що корупція взаємопов'язана із засобами управління потоками капіталу. На це є дві причини: по-перше, чим більш корумпована країна, тим менше її здатність стягувати податки і відповідні збори. Граничні витрати, пов'язані з оподаткуванням, різко збільшуються зі зростанням рівня корупції. По-друге, прямі іноземні інвестиції складають відносно меншу частку імпорту капіталу в корумпованих країнах, ніж у країнах з більш низьким рівнем корупції. Корумповані країни мають більш нестійкий портфель заощаджень, що, у свою чергу, знижує можливості макроекономічного управління [3].

9. Розширюються масштаби корупції в недержавних установах (підприємствах, фірмах, в громадських організаціях). Це призводить до зменшення ефективності їх роботи, як наслідок, відбувається зниження ефективності економіки країни загалом.

Висновки

Узагальнюючи інформацію щодо впливу корупційних проявів на бізнес-середовище, можемо зробити висновок, що корупція спричиняє значну шкоду економічній сфері діяльності держави і суспільства, є перешкодою на шляху розвитку національної економіки і євроінтеграційних перспектив України.

Для розробки заходів антикорупційної політики необхідно визначити мету, виходячи з загальної стратегії держави. Цілі боротьби з корупцією можуть бути різноманітними: термінове підвищення ефективності приватного сектору, розвиток малого та середнього бізнесу; довгострокова динамічна ефективність економіки; соціальна справедливість; політична стабільність. Відповідно до обраної мети використовують найбільш ефективні інструменти по боротьбі з корупцією.

Доведено, що бізнес не може розвиватися в тому середовищі, де існують корупція та складнощі з функціонуванням судової гілки влади. Не можна сказати, що держава нині байдужа до цієї проблеми та зовсім не реагує на це. Вона декларує готовність до змін, так Президентом України було проголошено основним пріоритетом діяльності влади у 2013 році поліпшення умов бізнесу.

Відбувається діалог із підприємцями, але необхідно зауважити, що спільно розроблені заходи втілюються занадто повільно та залишаються малоефективними. Можемо визначити, що ключовим завданням для української влади на нинішньому етапі – це покращення бізнес-клімату в Україні. Реформи мають бути спрямовані на формування сприятливого простору для бізнесу та збільшення інвестицій в економіку держави. Розвиток бізнесу буде мати наслідком збільшення робочих місць, підвищення заробітної плати, збільшення доходів бюджету. Держава таким чином отримає можливість покращити життя українців не за допомогою соціальних подачок, а шляхом створення умов сталого розвитку національного господарства з високим рівнем доходів населення.

Література

1. Alatas S.H. The Sociology of Corruption. – Singapore: Donald Moore Press Ltd., 1968.
2. Аналітична довідка «Боротьба з корупці-

SUMMARY

The article has done the investigation of the corruption impact on the development of the business environment in Ukraine. The economic losses have been determined because of the corruption acts in the national economy. With the aim to improve the business climate in the country the measures of the complex anti-corruption policy have been grounded and suggested.

єю. Роль бізнесу в Україні». – К.: ТОВ «Фарбований лист», 2011.-51с.

3. Антикоррупционная политика / Под ред. Г.А.Сатарова – М.: Фонд ИНДЕМ, РА «СПАС», 2004. [електронний ресурс]: режим доступу:

<http://www.indem.ru/> – назва з екрану.

4. Бродман Г., Риканатини Ф. Корни коррупции. Важны ли рыночные институты? / Г. Бродман, Ф. Риканатини (пер. с англ.). – World Bank, 2008, – 22 с.

5. Ведение бизнеса 2014. Doing Business. World Bank. [електронний ресурс]: режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomics/ukraine>. – назва з екрану.

6. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції [електронний ресурс]: режим доступу:

<http://www.minjust.gov.ua/>. – назва з екрану.

7. ENP Country Progress Report 2012 – Ukraine Brussels, 20 March 2013 [електронний ресурс]: режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-257_en.htm#_blank. – назва з екрану.

8. Ємельянов В.М., Степанюк Д.А. Корупція у сфері державних закупівель: погляд на законодавство України [електронний ресурс]: режим доступу: <http://lib.chd.u.edu.ua/pdf/naukrasi/govermgmt/2009/125-112-6.pdf>. – назва з екрану.

9. Корупція в повсякденному житті суб'єктів підприємництва та роль громадських організацій у процесі її подолання. Тези аналітичного дослідження. Аналітичний центр «Академія» [електронний ресурс]: режим доступу:

<http://www.academia.org.ua/?p=258>. – назва з екрану.

10. Левин М., Сатаров Г. Коррупция в России: классификация и динамика// Вопросы экономики. №10. 2012. С.4-29.

11. Ревак І.О. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження/ Монографія. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.

12. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство: Причины, следствия, реформы / Пер. с англ. О.А. Алякринского. – М.: Логос, 2003. – 356 с.

13. Смирчинський В. В. Прок'юремент як механізм формування конкурентоспроможного ринку державних закупівель європейського типу в Україні / В. В. Смирчинський // Журнал "Конкуренція". – 2004. – № 4 (13). – С. 8-12.

14. Шейко О. Способи протидії корупції у сфері державних закупівель. ДЗУ № 7 (37) за липень 2007.